

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ІННОВАЦІЙНІСТЬ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Колективна монографія

За загальною редакцією:
докторки педагогічних наук, професорки
Л.Л. Хоружої

Київ
Видавництво Ліра-К
2024

УДК 378:001.895

I66

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 5 від 16.05.2024 р.)*

Рецензенти:

Караман О.Л., докторка педагогічних наук, професорка, ректорка
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»;

Сергеева Л.М., докторка педагогічних наук, професорка, за-
вдувачка кафедри професійної та вищої освіти ЦПО ДЗВО «Уні-
верситет менеджменту освіти» НАПН України

I66 Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти: від теорії до практики : колективна монографія. / За заг. ред. Л.Л. Хоружої. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 232 с.

ISBN 978-617-520-825-0

У монографії представлено теоретичні та практичні матеріали, напрацьовані педагогами-науковцями і практиками в рамках виконання наукової теми: «Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти у міждисциплінарному вимірі». Докладно аналізуються освітологічні витoki, теоретичні засади інноваційного розвитку вищої освіти, обґрунтовано концептуальну модель реалізації цього процесу. Автори колективної монографії поділились власним методичним досвідом щодо реалізації освітніх інноваційних практик, а також запропонували до використання варіативні діагностичні методики оцінки інноваційного розвитку педагога, готовності до інноваційної діяльності.

Видання може бути корисним та цікавим науковцям, викладачам, аспірантам, діяльність яких пов'язана з педагогічною освітою, а також – широкій педагогічній спільноті.

УДК 378:001.895

ISBN 978-617-520-825-0

© Колектив авторів, 2024

© Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, 2024

© Видавництво Ліра-К, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
-----------------------	----------

Розділ I. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ.....	9
--	----------

1.1. Педагогічна інноватика як глобальний тренд	9
1.2. Освітологічні виміри інноваційної освіти	24
1.3. Концентуально-прогностична модель інноваційного розвитку вищої педагогічної освіти.....	33

Розділ II. ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ: ФОРМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ.....	76
--	-----------

2.1. Використання електронних сервісів та інструментів для організації інтерактивної взаємодії зі студентами під час навчання.....	76
2.2. Розв'язання педагогічних задач контекстного типу як засіб інноватизації сучасного заняття в університеті	82
2.3. Заняття у форматі квесту	89
2.4. Технології розвитку емоційного інтелекту (EQ-BOOST) в освітньому процесі	99
2.5. Як організувати й провести конкурс студентських відеопроектів	109
2.6. Сила історій в освітньому процесі: сторітелінг як метод активізації навчання.....	118
2.7. Використання технік (інструментів) коучингу для організації партнерської взаємодії зі студентами під час навчання.....	127
2.8. Дидактичні аспекти використання сервісів для створення віртуальних дошок в освітньому процесі	153
2.9. Поліфункціональність використання цифрових застосунків в освітній діяльності	161
2.10. Освітологічні дебати як інноваційна складова освітнього процесу в університеті	167

2.11. Ділові ігри як інтерактивний метод соціально-психологічного навчання студентів	176
--	-----

**Розділ III. ДІАГНОСТИЧНИЙ СУПРОВІД
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА..... 184**

3.1. Діагностика готовності викладачів до інноваційної педагогічної діяльності	184
--	-----

3.2. Діагностика схильності майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності.....	191
---	-----

3.3. Діагностика творчого потенціалу викладача.	193
--	-----

ВИСНОВКИ..... 209

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 213

ГЛОСАРІЙ..... 224

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ..... 230

ються під впливом переплетіння навчальних просторів, педагогіки та технологій.

Вважаємо, що творче застосування зазначених педагогічних інновацій у практиці професійної освіти сприятиме вивіщенню якості освітнього процесу, допоможе будувати його на засадах інтерактивності, евристичності, новизни у виборі змісту та методів навчання.

Відтак, сучасний світ потребує певного «постформального мислення», що спонукає освіту працювати не тільки на відтворення знань, а, насамперед, до спонукання особистості до продукування нових знань; відкриття у собі нових можливостей, самореалізації потенціалу; сприяти розвитку метаморфічного пізнання, яке передбачає можливість бачити зв'язок між протилежними речами; бачити загальне і часткове у їхній взаємодії; розуміння контексту; нелінійне сприйняття причинності тощо. Результатом такої освіти буде формування світогляду, у якому людина визнає й цінує єдність світу, усвідомлює своє місце в ньому; формування неупередженого погляду на світ; сприяння розвитку кроскультурної грамотності; формуванні екологічної свідомості. У контексті такого складного завдання саме педагогічна інноватика сприяє революційному перетворенню освіти в сучасний соціальний інститут.

1.2. Освітологічні виміри інноваційної освіти

Ключовою характеристикою розвитку сучасної освіти, його основоположним чинником є інновації. Згідно з контекстом синергетичного підходу до розвитку освіти, інновація – це флуктація (випадкове відхилення від середніх величин), тобто відхилення від звичайного процесу подій. Завдяки освітології, погляд на сучасну сферу освіти як синергетичну систему змінює наше уявлення щодо проявів в освітніх системах випадковості та необхідності, незворотності освітніх процесів, дозволяє по-іншому зрозуміти характер і сутність певною мірою хаотичних процесів в освітніх системах. Прикладом може слугувати винахід сучасних інформаційно-комунікативних технологій, що став тією мега-флуктацією суспільства та інтелекту, яка не тільки змінила контури майбутньо-

го, а й стала точкою біфуркації для всієї земної цивілізації та перетворила освіту на синергетичну систему¹⁴.

Інновації у суспільному розвитку і в суспільному інтелекті здійснюють вплив на систему освіти й часто сприймаються освітянами як «хаос», але у межах синергетичного підходу навіть «хаос» може бути конструктивним – особливим видом регулятивної нерегулятивності, а не чинником руйнування системи освіти, оскільки розвиток і саморегуляція освітніх систем здійснюється через хаотичність і неврівноваженість.

Аналіз зарубіжної наукової літератури демонструє, що основними напрямками впровадження освітніх інновацій вважаються нововведення, які: а) суттєво змінюють освітні процеси, системи їх забезпечення та організації, визначення нових цілей; б) надають можливість робити сталі, традиційні речі в інший спосіб; в) дозволяють ефективно використовувати нові ідеї¹⁵.

Українські дослідники освітології В. Огнев'юк та С. Сисоєва виокремили *п'ять основних видів освітніх інновацій* або нововведень:

1. *Удосконалення або модернізація*: зміна одного або кількох елементів освітнього процесу.

2. *Раціоналізація*: встановлення нового правила використання наявних педагогічних засобів для вирішення традиційних завдань.

3. *Евристичне рішення*: знаходження спочатку вирішення існуючих педагогічних проблем, створення та використання невідомих раніше педагогічних форм, методів, засобів для вирішення педагогічних завдань.

4. *Педагогічний винахід*: новий засіб, технологія або нова комбінація відомих засобів для досягнення освітніх цілей.

5. *Педагогічне відкриття*: постановка та вирішення нової педагогічної проблеми, що призводить до принципового оновлення

¹⁴ Лутай В. Розробка сучасної філософії освіти на засадах синергетики / В. Лутай // Вища освіта України. 2009. №1. С. 33–35.

¹⁵ Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кремень. Київ: Педагогічна думка. 2008, с.275-276.

освітньої системи в цілому або суттєво змінює її ефективність та ефективність складових елементів¹⁶.

Таким чином, можна визначити *освітні інновації* як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно підвищують якість, ефективність та результативність освітнього процесу. Основними елементами «освітньої інновації» є її носій (творча особистість), який має певну інноваційну ідею (ядро інновації) та проводить інноваційний експеримент (джерело інновації); споживач інновації – це учень або група студентів, слухачів (які здобувають знання з певного напрямку); а також інституції, що забезпечують упровадження інновацій у навчальний процес (заклади освіти; наукові, методичні, науково-методичні установи; науково-виробничі підприємства; державні і місцеві органи управління освітою та самоврядування в галузі освіти).

Науковці також визначають *характерні риси освітніх інновацій*:

- це цілеспрямовані зміни, які вносять у сферу освіти нові стабільні елементи, що викликають її перехід з одного якісного стану до іншого; тобто не будь-які зміни в освіті є інновації, а лише ті, що провокують зміни цілей і результатів освіти (через її зміст) та зміну способів їх досягнення (через форми, характер та організацію освітнього процесу);

- наявність специфічних особливостей, що пов'язані із соціально-психологічними та іншими аспектами педагогічної діяльності;

- інноваційні зміни можуть зніціюватися на будь-якому з рівнів освітньої системи (викладачем, вчителем, студентом, учнем, керівництвом окремої освітньої установи, державними і місцевими органами управління освітою та самоврядування);

- інноваційні зміни мають здійснюватися в діяльності та мисленні всіх учасників освітнього процесу;

¹⁶ Вступ до освітології: Навчальний посібник / Упорядники: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоева. Київ: ВП «Едельвейс», Київ, 2017, с.265.

- інноваційні процеси у сфері освіти мають бути безперервними та спрямованими на вдосконалення існуючої системи;
- задля забезпечення процесу постійного інноваційного оновлення освітньої сфери необхідно впроваджувати відповідні механізми управління якістю освіти;
- ефективність впровадження певної інновації значною мірою залежить від рівня сприйнятливості до інноваційних змін системи (яка впроваджує інновацію) та наявності в неї реальних можливостей здійснення (впровадження) інновації (тобто, реалізації), а також людей, які зацікавлені в інноваційній діяльності та готові до неї.

Крім того, в науковій літературі, визначаються *чинники, що впливають на розвиток інновацій у освіті: зовнішні та внутрішні.*

Зовнішні: соціально-політична ситуація в країні, рівень економічного зростання, наявність зовнішніх джерел фінансування, національна та міжнародна законодавча база, податкова політика, рівень науково-технічного розвитку.

Внутрішні: цілі закладів освіти, що спрямовані на реалізацію стратегічних заходів; їхній інноваційний потенціал та наявність фахівців, які готові до здійснення інновацій.

Розглянемо більш конкретно характеристику *внутрішніх чинників*, що впливають на розвиток інновацій в освіті:

– *організаційні-управлінські:* стан менеджменту закладу освіти; його спрямованість на розвиток інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу особистості, здатність до інновацій, змін, перебудови; внутрішня структура управління;

– *технологічні:* орієнтація на розвиток сучасних технологій і потреб освітнього ринку в нових продуктах та освітніх послугах;

– *економічні:* достатність фінансування та наявність різних його джерел, конкурентоспроможність закладу освіти на ринку освітніх послуг;

– *соціально-психологічні:* ставлення, очікування та реакція співробітників на введення та заохочення інновацій в закладі освіти.

Треба відзначити, що подібно до інших сучасних наукомістких професій, працівник сучасної освіти мусить відрізнитися такими необхідними рисами як креативність та інноваційність, що на сьо-

годні є одними з головних вимог та необхідними навичками для ефективної роботи освітньої спільноти.

Разом з тим, важливе значення інноваційної поведінки та інноваційної активності освітян у покращенні якості та ефективності освітнього процесу, породжує потребу вимірювання цієї поведінки та діяльності¹⁷.

На думку дослідників, хоча державні реформи та ініціативи згори часто контролюються дослідницькими установами, але масові інновації в освіті поки що залишаються поза увагою дослідників. Мова йде саме про інновації на низовому рівні, знизу вгору або на рівні закладу освіти, тобто про «мікрополітичні» процеси в освіті¹⁸. Якщо створити відповідні організаційні та лідерські умови в закладі освіти, тоді інновації, що ініційовані викладачами чи науковцями на базовому рівні, можуть призвести до значних покращень у системах освіти, вагоміших, ніж деякі втручання на макрорівні¹⁹.

Аналіз світової наукової літератури свідчить про те, що останнє десятиріччя в дослідженні інновацій та інноваційних процесів все більшу увагу приділяють тому, що часто називають інноваціями «знизу», тобто керованими освітянами та заснованими на практиці освітнього процесу, або інноваціями на робочому місці. Досягнення інновацій та їхня ефективність раніше розглядалися переважно як лінійні процеси, що ведуть від наукової роботи до практичних інноваційних застосувань. Сьогодні інновації найчастіше вважаються результатом співпраці соціальної та економічної діяльності в повсякденній освітній практиці²⁰.

¹⁷ Dunne, A., Patel, R., & Souto Otero, M. (2014). Study on policies promoting innovative pedagogies that are effective in tackling low achievement in basic skills. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

¹⁸ Ball, S. J. (2012). The micro-politics of the school: Towards a theory of school organization. Oxon: Routledge.

¹⁹ Fullan, M. (2011). Choosing the wrong drivers for whole system reform. In Seminar Series 204. Melbourne, Australia: Center for Strategic Education.

²⁰ Melkas, H., & Harmaakorpi, V. (2012). Introduction. In H. Melkas, & V. Harmaakorpi (Eds.), Practice-based innovation: insights, applications and policy implications (pp. 1–13). Berlin, Heidelberg: Springer.

Дослідники визнають такий тип інновацій (від викладача закладу освіти) важливим для оновлення власної діяльності в певному відношенні, наприклад, шляхом розробки та впровадження нових методів роботи, процедур, продуктів або послуг, чиє оновлення ґрунтується на неформальному навчанні через робочі процеси в рамках відповідних операцій²¹.

Інновації, керовані працівниками освіти, засновані на практиці або на робочому місці, також описуються як «поточні, нові, спонтанні, неформальні та незаплановані», які «можуть не бути частиною чіткого порядку чи плану організації», але можуть призвести до «перероблення повсякденної освітньої практики»²². Такий вид інновацій називають «прихованими інноваціями» через труднощі з їх осягненням і вимірюванням, а також через те, що, незважаючи на їхню важливість, ними зазвичай нехтують у національних або галузевих дослідженнях інновацій.

Зростання важливості інновацій та інноваційних процесів в освіті ставить питання про те, як виміряти інновації в цьому секторі та як керівники закладів освіти та інші особи, що приймають рішення, можуть використовувати дані щодо різних інновацій в освітньому середовищі?

Відповіддю на це питання була розробка інструментів для вимірювання інноваційних процесів та аналізу їхньої динаміки у галузь освіти. Дослідники підходили до інновацій або інноваційних процесів одночасно з чотирьох різних точок зору: а) інновація розглядається як продукт; б) поява інновацій; в) агенти, що залучені до створення/впровадження інновацій і г) поширення або розповсюдження інновацій. Ці чотири перспективи були доповнені часовим і просторовим вимірами, а інструменти збору даних розробле-

²¹ Nilsen, P., & Ellström, P. E. (2012). Fostering practice-based innovation through reflection at work. In Melkas, H. & Harmaakorpi, V. (Eds.), *Practice-based innovation: insights, applications and policy implications* (pp. 155–172). Berlin, Heidelberg: Springer.

²² Høyrup, S. (2012). Employee-driven innovation: A new phenomenon, concept and mode of innovation. In S. Høyrup, M. Bonnafous-Boucher, C. Hasse, M. Lotz, & K. Møller (Eds.), *Employee-driven innovation. A new approach* (pp. 3–34), Basingstoke: Palgrave Macmillan.

но із застосуванням комбінації «суб'єктно-об'єктного підходу»²³ і застосовується в деяких інноваційних дослідженнях²⁴.

Спираючись на сучасні дослідження з виміру інновацій, можна зробити висновок, що інноваційний трикутник складається з трьох компонентів:

- особливості проблем або проблемної ситуації, які виникають у повсякденній освітній практиці;
- когнітивні процеси, що використовуються в освітньому процесі для вирішення певної проблеми;
- ступінь взаємодії тих, хто залучений до процесу вирішення проблеми.

З цієї точки зору інновація часто визначається дослідниками як вирішення певної проблеми, що вимагає нових, нестандартних рішень. Вони є природною частиною роботи кожного викладача або вчителя, всіх тих, хто стикається зі складними викликами сучасного освітнього процесу. Ось чому дослідження інновацій, які продукуються працівниками освіти на практиці чи на робочому місці, видаються особливо актуальними в наш час.

Інноваційна поведінка та інноваційна діяльність людини залежить від її готовності до інновацій, а також зумовлені середовищем закладу вищої освіти, в якому вони працюють. Для вимірювання інноваційної діяльності людини використовуються індикатори (показники) індивідуальної інноваційної активності та поведінки. *Інноваційна поведінка особистості* – це сукупність установок, схильностей і пов'язаних з ними форм дій. *Інноваційна діяльність* визначає інтенсивність або частоту створення людьми інноваційних рішень у своїй повсякденній практиці. Показники інноваційної поведінки дозволяють встановити типології, класифікуючи

²³ OECD/Eurostat (2018). Oslo manual 2018: guidelines for collecting, reporting and using data on innovation (4th ed.), The measurement of scientific, technological and innovation activities. Paris: OECD Publishing.

²⁴ Arundel, A., Bloch, C., & Ferguson, B. (2016a). Measuring innovation in the public sector. Hobart: Australian Innovation Research Centre, University of Tasmania; Arundel, A., Bowen-Butchart, D., Gatenby-Clark, S., & Goedegebuure, L. (2016b). Management and service innovations in Australian and New Zealand Universities. LH Martin Institute, University of Melbourne.

індивідів відповідно до їхніх установок, схильностей, пов'язаних з інноваціями. Люди, які належать до цих категорій, можуть демонструвати різні рівні фактичної інноваційної активності²⁵.

Для вимірювання інноваційної поведінки дослідники використовують *індекс інноваційної поведінки* – це спрощена версія інструмента, спочатку розробленого де Йонгом і Ден Хартогом²⁶, а пізніше адаптованого до навчальних закладів Мессманом і Малдером²⁷. Цей спрощений інструмент, який спочатку називався шкалою інноваційної трудової поведінки (IWB), складається з 12 тверджень щодо різних видів діяльності, пов'язаних з інноваціями. Аналіз надав можливість виявити два незалежні фактори IWB: один пов'язаний із творчістю та генерацією ідей, а інший пов'язаний із впровадженням або реалізацією цих ідей.

Загалом в науковій літературі визначаються наступні *індикатори інноваційної активності* закладу освіти: схвалення реалізації нових ідей керівництвом закладу; пошук прихильників для реалізації нових ідей; заохочення персоналу, який зацікавлений у просуванні нових ідей; можливість ризику для ефективного розв'язання проблеми; системне запровадження нових рішень в освітню практику; перетворення нових ідей в практичні рішення; експертне оцінювання нових ідей, що виникають; слідування в розвитку інновацій кращим закладам освіти; пошук нових методів, технологій, інструментів освітнього процесу; пошук нових ідей для вирішення складних проблем освітнього середовища; розробка оригінальних рішень для специфічних проблемних ситуацій; пошук нових шляхів розвитку в своєму науковому колі дослідження²⁸.

²⁵ Vincent-Lancrin, S., G. Jacotin, J. Urgel, S. Kar and C. González-Sancho (2017), Measuring Innovation in Education: A Journey to the Future, OECD Publishing, Paris. © OECD 2017, 45 p.

²⁶ De Jong, J. P., & Den Hartog, D. N. (2008). Innovative work behavior: Measurement and validation. Working paper. Zoetermeer: EIM Business and Policy Research.

²⁷ Messmann, G., & Mulder, R. H. (2012). Development of a measurement instrument for innovative work behavior as a dynamic and context-bound construct. Human Resource Development International, 15(1), 43–59.

²⁸ Gabor Halasz. Measuring innovation in education with a special focus on the impact of organizational characteristics Hungarian Educational Research Journal.

Орієнтиром для освітян, викладачів або науковців в процесі інноваційної діяльності можуть слугувати наступні критерії:

- «Я знайшов і почав використовувати рішення, які значно відрізнялися від моєї попередньої практики»;
- «Я почав використовувати рішення, які суттєво відрізнялися від моєї попередньої практики, яких я навчився від інших»;
- «Деякі нові рішення, які я винайшов, значно підвищили ефективність моєї роботи»;
- «Я експериментував з новими рішеннями та методами, які допомогли в моїй роботі».

Як зазначають дослідники, високий рівень частоти інновацій спостерігається у ряді конкретних областей, перелічених нижче: методи та засоби планування та проведення навчального процесу; оцінювання або вимірювання досягнень студентів; поза аудиторна діяльність; технічні та ІТ рішення в навчанні; внутрішня організація робочого місця; технічні та ІТ-рішення, що впливають на керівництво та менеджмент закладу освіти; зовнішні відносини з партнерами/здобувачами/ роботодавцями; розвиток компетентностей і здібностей студентів; нові рішення для розвитку талантів та здібностей здобувачів, їхній всебічний розвиток; розвиток студентів з обмеженими можливостями навчання та/або з особливими освітніми потребами.

Завершуючи огляд освітологічного виміру інновацій в освіті, можна навести певні загальні поради науковцям, викладачам, дослідникам, керівникам закладів освіти щодо вимірювання інноваційної діяльності. Вони складаються з п'яти необхідних та конкретних кроків: збір та відстеження кожної нової ідеї; оцінювання витрат на впровадження нової ідеї та вигоди від її реалізації; прогнозування наслідків реалізації кожної ідеї для розвитку закладу освіти; обрахування доданої вартості кожної нової ідеї; визначення рівня інноваційності в закладі освіти та порівняння його з іншими.